

УДК 81'111:82.09

ІНТЕРФЕРЕНТНІСТЬ У ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Скрильник С.В., к.філол.н.,
асистент кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови,
Інститут філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті розглядається інтерферентний вплив вихідного на цільове мовлення у художньому перекладі на матеріалі українськомовного перекладу трагедії В. Шекспіра «Король Лір» В. Баркою крізь призму необуквалістичної концепції.

Ключові слова: інтерферентність, неологізація, архаїзація, метафоризація, наслідування, мовлення перекладу, необуквалізм.

В статті автор рассматривает интерферентное влияние оригинального на целевой текст в процессе перевода на материале украинского перевода трагедии У. Шекспира «Король Лир» В. Баркой в русле необуквалистической концепции.

Ключевые слова: интерферентность, неологизация, архаизация, метафоризация, речь перевода, необуквализм.

Skrylnyk S.V. INTERFERENCE IN LITERARY TRANSLATION

The essay studies interference of a source text into a target one in literary translation. It is based upon the Ukrainian translation of "King Lear" by V. Barka, which was done in a neo-literal tradition.

Key words: interference, neologizing, archaisms, metaphORIZATION, neo-literalism.

На початку ХХ століття в результаті зміни ракурсу погляду на художній переклад та його функції набула поширення течія «необуквалізму» у перекладі. В епоху постструктуралізму та постпрескриптивізму перекладознавці та практики перекладу почали переосмислювати природу міжтекстового контакту, що відбувається у процесі перекладу. Аналіз процесу та результату перекладу відмежувався від лінгвістичної типологізації міжтекстових зв'язків, натомість окреслився предмет дослідження перекладознавства, який вбирав у себе, окрім лінгвістики, також літературну критику, психолінгвістику, семіотику, філософію та інші науки. Перекладознавство ставало все більше інтердисциплінарною наукою. Все більшого впливу набували універсальні узагальнення процесу перекладу та філософські течії у перекладознавстві. Це зумовлює **актуальність** дослідження, що полягає у вивченні безпосередніх міжтекстових зв'язків у перекладі з точки зору інтердисциплінарності перекладознавства.

Метою дослідження є аналіз причин інтерферентного впливу вихідного на цільовий текст та його результати у художньому перекладі, виявити випадки структурного наслідування оригінального тексту, що впливає у неологізацію, архаїзацію та метафоризацію цільового художнього мовлення.

Матеріалом є українськомовний переклад трагедії В. Шекспіра «Король Лір» В. Баркою.

Об'єктом дослідження є ті елементи ЦТ, в який прослідковується структурне наслідування та інтерферування вихідного тексту у цільовий.

Так, прескриптивіст Г. Турі припустив, що «жодний текст перекладу не «читається» як оригінал та вбирає у себе «антураж» (makeup) тексту оригіналу» [14], який часто є визначальним фактором у процесі перекладу. Незалежно від стратегії перекладача: чи перекладач одомашнює ТП, чи форенізує, ТО та ТП входять у «незалежний-від-обставин» контакт, який виливається у самотутні міжтекстові зв'язки.

Ключову роль у переосмисленні контакту мов та текстів у процесі перекладу зіграли погляди німецького філософа-перекладача В. Беньяміна, який дав поштовх новій філософській течії у перекладознавстві – «деконструктивізму», представниками якого є К. Норріс [17], Ж. Дерріда [18], Е. Паунд [19], М.Г. Роуз [20], А. Беньямін [11].

Концепція В. Беньяміна мала вплив на постулати «нового буквалізму» – «необуквалізму», який передбачав «очуднення без рабської дослівної передачі» [12]. Звичайно, тут необхідно згадати концепцію полісистемності, яка розділяє перекладені тексти за пріоритетністю по відношенню до інших перекладених текстів. Чим вище пріоритетність твору, тим вищий у ньому потенціал інкорпорування у цільове мовлення та культуру.

Д. Робінсон зазначає, що переклади, виконані у необуквалістичному руслі, спрямовані на вузьку елітистську аудиторію, яка має здатність оцінити у такому перекладі його «*іншомовність*» та відкриває у ньому нові можливості прочитання [21].

Необуквалістична концепція перекладу дещо переосмислила постулати німецьких романтиків, які тяжіли більше до прямого копіювання тексту оригіналу, ставлячись до кожного його елементу з невичерпною повагою: необуквалізм – складніший, розширений буквалізм, який зосереджується на «якомога точнішому привнесенні у мову перекладу мовних особливостей першотвору» задля надання тексту перекладу *нового звучання, «нового» прочитання у цільовій культурі, нового естетичного ефекту, «продовження життя» тексту оригіналу* [3]. «В основі необуквалістичного проекту міститься мовний експеримент, спрямований на відновлення поетичної сили оригіналу, рекреацію його поетичності» [3, с. 92].

В. Набоков у статті «Про проблеми перекладу Євгенія Онегіна англійською мовою» (Problems of Translation: «Onegin» in English) є дуже категоричним у своїх судженнях: «термін «вільний переклад» тхне зухвальством та насильством... послівний переклад у сто разів кращий за будь-яку найдовершенішу парафразу... хвалити імітацію тільки тому, що версифікатор або римувальник вдало замінив прості рядки на вишукані рими – звичайно, це – читабельно!» (*переклад наш. – С.С.*) [16]. М. Гайдегер розширює явище «іншомовності тексту перекладу», зазначаючи, що головна мета перекладу – виявити через переклад імпліковану мовну оригінальність, показати приховані смисли, що імплікуються в мовній будові тексту оригіналу [цит. за 22].

В. Коптілов уперше в українському перекладознавстві використав термін «необуквалізм» як переосмислення зміни епох у перекладознавстві з критикою цього явища [8].

Л. Венути у своїй статті «Переклад, суспільство, утопія» гостро критикує погляди філософів перекладу на буквалізм, послівний переклад, очужинення, вважаючи, що «міжмова як перекладацький інваріант» – є нічим іншим, як намаганням перетворити переклад на копіювання, а «трансфер перекладацького інваріанту» він вважає «викривленням функції перекладу» [22]. Отже, у постструктуралістській епосі перекладознавства знову поновилися вічна дискусія «стратегій» перекладу.

По-суті, будь-який переклад, оскільки пов'язаний із текстом оригіналу, має його риси. Перекладач як носій обох мов, тобто білінгв, знаходиться наче осторонь обох мов, користуючись потенціалом обох мов під час створення перекладу. «Якщо поет перебуває у самій гушавині мовного лісу, то перекладач, перебуваючи ззовні, працює з усією сукупністю мови» [3, с. 90]. Як зазначає Л. Коломієць, теорія необуквалізму є рефлексією постмодерністської культурософії у перекладознавстві, десубстанціалізацією перекладача... Переклад усе більше віддзеркалює не автора, суб'єкта у тексті, а сам текст є маніфестацією неоромантичних пошуків, віддзеркаленням та посиленням родинного зв'язку між мовами [3, с. 96].

Перекладач перебуває у вигідній позиції. Він має можливість користатися мовним потенціалом обох текстів для творення перекладу. Хоча перекладач у результаті стає «невидимим» для читача, він привносить у мовлення перекладу набагато більше, ніж той перекладач, який «конвенціалізує» мову перекладу, а не «проявляє» свій творчий потенціал.

Так, процес перекладу є постійним *оновленням мовлення перекладу, актуалізацією периферійних мовних кіл, збагаченням її художнього багатства*. «Перекладач сягає семантичних глибин першотвору, щоб дістати з цих глибин «фрагменти думки»: прекрасні й дивні словесні форми та образи» [5].

Важливо зазначити, що переклади, виконані у неоромантичному руслі, спрямовані на вузьку читацьку аудиторію і здебільшого не актуалізуються у перекладі «літератури основного потоку» (mainstream literature), розрахованій на масового читача.

До того ж, необхідно брати до уваги функціональну складову перекладу: якщо переклад апіорі створюється з навчальною метою для школярів чи з метою навчання перекладу, то переклади, виконані у неоромантичному руслі, ускладняють процес прочитання та навчання. Іншими словами, вільний переклад розрахований на «користувачів літератури», а буквальний на «виробників літератури», перший орієнтується на читача, другий – на текст [3, с. 60].

Натомість, жодний переклад не може досягти «вільності» та «вірності» у чистому вигляді: ці дві стихії співіснують у перекладі. М. Гаспаров вважає, що «вільна» та «буквальна» позиції є не функціонально-крайніми, а співіснують у будь-якому перекладі [15].

Класифікація Дж. Драйдена не вичерпує процеси, що відбуваються у реальному перекладі, а намагається скоріш описати крайні стратегії, які домінують у тому чи іншому перекладі. (Нагадаємо класифікацію Дж. Драйдена: метафраза, парафраза, імітація) [13]. Будь-який текст перекладу (якщо він дійсно є перекладом, а не переспівом) задіює всі три стратегії. Так, за М. Гаспаровим «лише вільний переклад разом із буквальним перекладом складають справжній переклад» [15].

Дві антагоністичні стратегії мають своє власне унікальне покликання у процесі перекладу: «вільний переклад» дозволяє перекладачеві інтерпретувати, переосмислити текст оригіналу, у той час як «буквальний переклад» стримує надлишкову інтерпретацію перекладача, щоб не відійти занадто далеко від тексту оригіналу. Переклад, по суті, будується на цій системі стримань і противаг. Суцільне домінування будь-якої із стратегій перекладу має негативний вплив на його результат. Як не парадоксально, імітація, або вільний переклад, або переспів, або адаптація не меншою мірою призводять до викривлення змісту тексту оригіналу, ніж буквальний переклад, оскільки кожна додаткова лексична одиниця, чи переосмислена семантична сутність лексеми, становить загрозу продукування далекого від оригіналу перекладу та інтерпретаційної помилки. Звичайно, це питання дискусійне, оскільки не можна у повній мірі передати всю повноту художнього образу тексту оригіналу та одночасно зберегти ко-текстуальну точність у перекладі.

Інтерферування на всіх рівнях мови та мовлення є одним із засобів досягнення точності перекладу з одного боку, а з іншого – засобом актуалізації інтенції автора [6] та інтенції мови оригіналу [5] у художньому перекладі.

Переклади трагедії «Король Лір» різними перекладачами виконувалися у різних стратегіях. Видатний поет-перекладач М. Рильський здійснив переклад цієї п'єси у неокласичному руслі, демонструючи потенціал української художньої мови, її скарб та надбання, не виходячи за рамки мовно-культурного простору мови перекладу. П. Куліш перекладав п'єси В. Шекспіра, зберігаючи особливості мовлення оригіналу та художньо-образний потенціал вихідного тексту. Переклад В. Барки розкриває потенціал цільової мови до оновлення та збагачення через переклад. Барчин переклад завдяки втраті милозвучності та конвенційності мовлення оновлює художній, образний та асоціативний потенціал мови перекладу.

Через мовний експеримент В. Барка максимально наближує текст перекладу до тексту оригіналу, користуючись ресурсами обох мов у продукуванні перекладу. Його стратегія полягає у «зосередженості на самостійному значенні слова як мікрообразу, у намаганні привідкрити читачеві мікротекстуальну синкретику першотвору, донести до нього щерть поетичних деталей образної семантики Шекспірівського шедевр» [6].

Можна сказати, що частотність актуалізації інтерферентності безпосередньо залежить від стратегії, що домінує у тому чи іншому перекладі. Кожен із виконаних перекладів цієї трагедії В. Шекспіра розкриває оригінал по-новому, показує нові грані інтерпретації, переосмислення, додає стереоскопічності осягнення оригінального твору. В. Барка оновлює прочитання В. Шекспіра в українській культурі завдяки структурному, образному, когнітивному, семантичному уподібненню мовленнєвих елементів ВТ та ЦТ, розкриваючи для цільового читача особливості мовлення та стилю В. Шекспіра.

Структурне та асоціативно-образнеуподібнення ВТ та ЦТ сприяє неологізації мовлення перекладу. Перекладацькі неологізми, що їх утворено завдяки конвергенції лексико-семантичних елементів мовлення оригіналу у мовленні перекладу виконують наступні функції у ЦТ:

а. відтворення особливостей ідіостилу автора оригіналу завдяки перекладу авторського неологізму – перекладацьким неологізмом, наприклад:

*But even for want of that for which I am richer,
A still-soliciting eye, and such a tongue
As I am glad I have not, though not to have it
Hath lost me in your liking* [23].

*A same брак того, без чого я багатша:
Всякчас канючливого ока й язика такого,
Що я, не мавши, й рада, – хоч, того не мавши,
Я втратила приклонність вашу* [9].

Дієприкметник активного стану теперішнього часу «*soliciting*», що виконує функцію атрибута до іменника «*eye*» та прислівника «*still*», що визначає спосіб дії у словосполученні «*still-solicitingeye*», перекладений українською мовою зі збереженням як граматичної форми, так і лексичного значення: «*всякчас канючливого ока*». Так створюється перекладацький неологізм «*канючливий*» у мовленні перекладу та уподібнюється лексична і синтаксична будова англійського словосполучення та словосполучення перекладу. Завдяки такому уподібненню переклад дуже

точно відтворює асоціативно-образне навантаження оригінального елемента, збагачуючи мовлення перекладу: Корделія натякає на те, що її сестри «грають виставу» перед королем, благаючи очима та мовою про частину королівства. Вона іронізує щодо їх мови та виразу обличчя, яким вони викликають у батька жалість, як діти, які канючать перед батьками. Лексема «канючливого» у мовленні перекладу є надзвичайно влучною та вдало відтворює всю повноту оригінальної конотації.

б. відтворення конотативного навантаження авторського неологізму

У наступному прикладі створюється перекладацький неологізм, що має функцію відтворення асоціативно-образного навантаження оригіналу в перекладі:

And, from the extremest upward of thy head To the descent and dust below thy foot, A most toad-spotted traitor. Say thou 'No,' [23]

Від маківки твоєї голови – Вниз і до праху під стопою, Найбільше жабоплямний зрадник. Вимов: «Ні» [9].

Toad-spotted – Шекспірівський неологізм, який тепер уживається у значенні «заплямований чутками, провинами, (здебільшого говорить про політика, який дискредитував себе)». У тексті оригіналу цей неологізм має функцію стилістично-маркованого означення, що виражає вкрай зневажливе ставлення Едгара до Едмунда. В. Барка переклав неологізм неологізмом, створюючи у мовленні перекладу також стилістично-маркований образ.

Перекладач калькує лексико-граматичну структуру оригінального неологізму. Так, складений прикметник *toad-spotted* складається з іменника та дієприкметника минулого часу (РІІ) у функції опірного слова до атрибута «*toad*». «*Жабоплямний*» – складний прикметник, складається із двох коренів («жаб» та «плям») та суфікса «н» та закінчення «ий». Отже, у цьому перекладі уподібнюється лексико-семантична будова метафори та відтворюється її образність у перекладі завдяки неологізації: «жабоплямний».

в. Образне наслідування мовлення оригіналу у ЦТ:

A knave; a rascal; an eater of broken meats; a base, proud, shallow, beggarly, three-suited, hundred-pound, filthy, worsted-stocking knave; a lily-livered, action-taking knave, a whoreson, glass-gazing, super-serviceable finical rogue; one-trunk-inheriting slave; one that wouldst be abawd, in way of good service, and art nothing but the composition of a knave, beggar, coward, pandar, and the son and heir

of amongrel bitch: one whom I will beat into clamorous whining, if thoudeniestthe least syllable of thy addition [23].

Плутяга ти і суцїган, мисколизийнедоїдковець, ниццак, пихач, пустоголов, жебрун, трирамтяник, вискакуватий, гидосний, шерстяно-панчоховий мошенник, бліднопечінковий боягуз, закарлючник позовний, курвинок, дернісдзеркальчаний, прихвостень, виставніжковий дурисвіт, односундучковий рабик, хто радий бути бурдейнимсватником, аби всмак вислужитись, а сам – ніщо, тільки змішаний разом: плутяга, попрошун, лукавець, зводник, син і спащизник покручної сучки: один, котрого я поб'ю на верескливий розпач, якщо заперечши хоч останній складник свого титульства [9].

Даний уривок насичений метафоричними неологізмами. Вони є емоційно-маркованими у мовленні оригіналу. Емоційність виражається у ненависті Кента до Освальда, який залишив на самоті Ліра. В. Барка неологізує переклад, наслідуючи словотвірну та лексико-семантичну модель вихідного мовлення. Іменник «*base*» по відношенню до людини має значення *низький, низькоприродний, низькопробний, негідник, людина, що перебуває на нижчих щаблях соціального становища*. Дієслово «*tobase*» має значення *опускати щось, когось, рухатися ниць, сповзати ниць*. Перекладач бере за основу корінь «*ниць*» і утворює огрублений іменник за допомогою суфікса субстантивзації «*ак*»: «*ниццак*». Таким чином, корінь «*ниць*» передає рух людини вниз, її низьке становище, а суфікс «*ак*» виражає огрубленість, зневагу, образу і формує іменник, отже конотація дуже вдало передана.

Складений прикметник «*three-suited*», що має значення *той, хто носить тільки три одяжини рік, бідний, голодранець*, є шекспіровим неологізмом. Дієслово «*suit*», окрім інших, має також значення «одягатися у погані одяжі, у мотлох». Даний прикметник має таку будову: Num + РІІ (числівник + дієприкметник минулого часу). В. Барка наслідує оригінальний образ та лексико-семантичну будову даного прикметника і перекладає його за такою будовою: *трирамтяник* (числівник+іменник). Іменник *рамтя* має значення *мотлоху, низькопробної тканини, поганого одягу*. Перекладач додає субстантивований суфікс «*ник*» до іменника *рамтя*, що означає приналежність до чогось, носія ознаки.

в. профілювання оригінальної метафоричної семантики завдяки поморфемному перекладу / словотвірній кальці:

Spare my gray beard, you wagtail [23].

Зберіг мою сиву бороду – ти, трясохвостик! [9]

Іменник «*wagtail*» має прямий відповідник в українській мові – «*трясогузка*». В. Барка калькує морфемний склад іменника: «трясо-хвостик». Таким чином, даний перекладацький неологізм має асоціативно-образну функцію у перекладі: у відповідному контексті важливе конотативно-образне навантаження англійської лексеми «*wagtail*»: Корнвол як підлабузник «трясе хвостиком» перед покровителями. Перекладач завдяки неологізації відтворив дану конотацію.

д. морфолого-синтаксичне та лексико-семантичне уподібнення для відтворення конверсійної мови Шекспіра у мовленні перекладу:

*How light and portable my pain seems now,
When that which makes me bend makes the king bow,
He **childed** as I **father'd**! Tom, away!* [23]

*Тепер легкий мій біль здається і зносимий,
коли – що тільки в схил мені, то короля аж
клонить. Він обдитинивсь, я прибатькувавсь!
Хомо, ступай!* [9]

У цьому прикладі ми спостерігаємо конверсійне словотворення від іменників «*child*» та «*father*». Даний прийом словотвору зустрічається доволі часто у творах Шекспіра. За підрахунками О. Васильченко, конверсійні словотвори складають приблизно 11% мови В. Шекспіра, більш ніж 2200 одиниць [1, с. 57]. Почасти такі випадки конверсії є індивідуально-авторськими новоутвореннями (більше 17% конверсійних похідних за різними моделями) [1, с. 185]. Авторська конверсія, що особливо яскраво проявляється по відношенню до семантико-стилістичної та образної компресії (часто незвичної для сприйняття), створює ряд перепон у пошуку аналогів в інших мовах. Важко переоцінити роль контексту у визначенні семантики похідних від конверсивів [1].

Король Лір був зраджений дочками, що покинули його у найскрутнішу хвилину, Едгар же був сином Глостера, що не визнавав його як сина, зрадивши його. У вищенаведеній репліці Едгара переплітаються дві сюжетні лінії твору. Імплікація конверсійних похідних дієслів «*child*» та «*father*» є зрозумілою за контекстом. Переклад конверсивів часто вимагає додаткової експлікації їх семантики.

В. Барка уподібнює словотвірний засіб оригіналу – конверсію – у мовленні перекладу, створивши оказіональні словоформи, таким чином зберігши образність оригіналу, особливість мовлення Шекспіра та точність

передачі імплікованих значень: «Він обдитинивсь, я прибатькувавсь». З метою експлікації образності, що її імпліковано у конверсійні похідні дієслів-неологізмів «*дитинитись*» та «*батькуватись*», перекладач модифікує їх префіксами «об» та «при». Префікс об має негативну конотацію та певну асоціацію омани, зради, нечесності: обдерти, обібрати, оббрехати, обійти. До дієслова-неологізму «*батькуватись*» В. Барка додав префікс «при». Цей префікс має асоціацію «приналежності до чогось, занадто щирого ставлення, що тягне за собою негативні наслідки»: «*прибатькувавсь*», тобто дуже щиро ставився до батька так, що він почав зневажати Едгара та відмовився його визнавати. До того ж тут застосований доконаний вид дієслова: «*прибатькувавсь*». На нашу думку, даний прийом перекладу В. Баркою конверсії є дуже вдалим, оскільки зберігається імплікація дієслів, семантика для читача залишається прозорою, зберігається авторський стиль Шекспіра, створюються слова-неологізми у мові перекладу. Перекладач наслідує словотвірну структуру оригіналу та відтворює асоціативно-образне навантаження оригіналу в перекладі.

Отже, у художньому перекладі конвергентні та трансферентні процеси є функціонально виправданими і слугують засобом наближення й уподібнення мовлення перекладу до мовлення оригіналу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Васильченко О.Ю. Конверсія в мові В. Шекспіра / Ольга Юрьевна Васильченко. Дис. ...канд. філол. наук: 10.02.04. – Київ, 1988. – 218 с.
2. Гаспаров М. Брюсов и буквализм (По неизданным материалам к переводу «Энеиды») // Мастерство перевода. – М.: Сов. пис. – 1971. – Сб. VIII. – С. 88 – 128.
3. Коломієць Л.В. Перекладознавчі семінари. Актуальні теоретичні концепції та моделі аналізу поетичного перекладу / Лада Володимирівна Коломієць. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2011. – 528 с.
4. Коломієць Л.В. «Король Лір» Вільяма Шекспіра у перекладах Максима Рильського та Василя Барки: між неокласицизмом і модернізмом / Лада Володимирівна Коломієць // Матеріали V конгресу Міжн. Асоціації українців. Мовознавство: Зб. наук. статей. – Чернівці: Рута, 2003. – С. 481 – 489.
5. Коломієць Лада Володимирівна. Еволюція напрямів в англо-українському поетичному перекладі кінця XIX – початку XXI ст. / Лада Володимирівна Коломієць: Дис... д-ра філол. наук: 10.02.16 – 2006.
6. Коломієць Л. В. Мовно-стильові виміри творчого методу перекладача: на матеріалі українських перекладів Шекспірових сонетів / Лада Володимирівна Коломієць // Мовні і концептуальні картини світу. – Київ: Логос. – 2000. – С. 192–202.
7. Скрильник С.В. Ступені інтерферентності у художньому та нехудожньому перекладі / Сергій Вікторович

- Скрильник. – дис. ...канд. філол. наук: 10.02.16. – Київ, 2012. – 220 с.
8. Коптилов В. И вширь, и в глубь... / Виктор Коптилов // Мастерство перевода. – М.: Сов. Пис. – 1973. – Сб. IX. – С. 257–261.
 9. Шекспір В. Король Лір / Вільям Шекспір [переклад В. Барки]. – Нью-Йорк: На Горі, 1969 – 360 с.
 10. Apter R. Digging for the Treasure: Translating after Pound / Ronnie Apter. – New York – Berne – Frankfurt am Main: Peter Lang Publishing Inc., 1984. – 217 p.
 11. Benjamin A. Translation and the Nature of Philosophy: A new Theory of Words / Andrew Benjamin. – London and New York: Routledge, 1989. – 267 p.
 12. Benjamin W. Illuminations: Essays and Reflections / Walter Benjamin. – New York: Schocken Books, 1988. – 278 p.
 13. Dryden J. On translation / J. Dryden // Theories of translation. An Anthology of Essays. – Chicago: The university of Chicago press, 1992. – P. 17–32.
 14. Dictionary of translation Studies edited by Mark Shuttleworth and Moira Cowie / Mark Shuttleworth, Moira Cowie. – London: St. Jerome Publishing, 2005. – 233 p.
 15. Ernst-August Gutt. Translation and Relevance. Cognition and context / Gutt Ernst-August. – Oxford: Basil Blackwell, 1991. – 214 p.
 16. Nabokov V. Problems in Translation: "Onegin" in English / Vladimir Nabokov // The Translation Studies Reader. – London and New York: Routledge, 2000. – P. 72–83.
 17. Norris C. Deconstruction: Theory and Practice / C. Norris. – London and New York: Routledge, 2003. – 167 p.
 18. Ortega y Gasset, Jose. The Misery and the Splendor of Translation / Jose Ortega y Gasset // Theories of Translation: An Anthology of Essays from Dryden to Derrida. – Chicago and London: The University of Chicago Press, 1992. – P. 93–112.
 19. Pound E. The ABC of Reading / E. Pound. – New York: New Directions, 1934. – 210 p.
 20. Rose Marilyn Gaddis. Translation and Literary Criticism: Translation as Analysis / Marilyn Gaddis Rose. – Manchester: St. Jerome Publishing, 1997. – 101 p.
 21. Robinson D. Translation and Empire: Postcolonial Theories Explained / Douglas Robinson. – Manchester: St. Jerome, 1997. – 345 p.
 22. Venuti L. Translation, Community, Utopia / Lawrence Venuti // The Translation Studies Reader. – London and New York: Routledge, 2000. – P. 468-488.
 23. W. Shakespeare KingLear. Entireplay – 15.11.2010. – Режим доступу: <http://shakespeare.mit.edu/lear/full.html>